ДІЙОВІ ОСОБИ:

ЛАЛАГА, сирота, вихованка ді Брольйо.

АЛЕССАНДРА, небога ді Брольйо, заручена з Кастільйоне.

ДЖАСІНТА, покоївка Лалаги.

ГЕРЦОГ ДІ БРОЛЬЙО.

КАСТІЛЬЙОНЕ, його син та спадкоємець.

САНОЦЦО, приятель Кастільйоне.

ПОЛІЦІАН.

БАЛТАЗЗАР, його товариш.

ЧЕРНЕЦЬ.

УГО, БЕНІТО, РУПЕРТ — слуги в домі ді Брольйо.

Місце дії: Рим [XVI] ст.

ЯВА ПЕРША

Кімната в палаці ді Брольйо. Сліди бучного бенкету. На столі недогарки свічок. На столі й долі розкидані маски, лютня, жіноча пантофля, карти, побиті пляшки. Входить БЕНІТО й натрапляє на п'яного УГО.

УГО

Це ти, Беніто? (Гикає). Гості вже забрались?

БЕНІТО

По правді, Уго, важко зрозуміти.
Пляшки порожні? Ну, тоді забрались.
Саноццо-граф, той збив мене на сходах
Допіру, як сюди я підіймавсь;
Про нього можу з певністю сказати,
Що він забрався... і набрався теж.

УГО

А той харциз? (Гикає). А де подівсь фігляр?
їх світлість, кажеш, зволили піти? [337]
І дідько (гикає) всіх музик позабирав?
Так спати хочеться — здуріти можна!

БЕНІТО (оглядаючи його)

Ти правду, Уго, кажеш, слово честі,-
З усього видно — ти таки здурів!

УГО

А так я не казав. Або ж (гикає) збрехав.

БЕНІТО

Звичайно, любий Уго, ти збрехав.

Бо ти брехун відомий — сам признався.

Уго сідає до столу й наливає собі вина. Входить РУПЕРТ.

Гей, юний Руперте, де дів ти графа?

РУПЕРТ

Де п'яного я мав його подіти?

Та витяг з-під стола, де він розлігся,

Й на ліжко приволік.

БЕНІТО

Ох, Руперте,

Невже ді Брольйо, герцог наш, не знає

Про синові пиятики нічні?

Вони не личать, далебі, нікому,

Тим більш не до лиця вони синьйору

З такого роду! Шкода й говорити!

Не бачити б мені, як він змінився!

УГО

Він перебрав, Беніто. Чи не так

Ти, Руперте, сказав? Всі гіршими

Стають тоді, як вип'ють. Я (гикає) також.

РУПЕРТ (до Беніто)

Став гіршим, кажеш, граф наш Кастільйоне?

І я помітив. А ще так недавно,-

Як витівки юнацькі оминути,-

Шляхетністю він кожного вражав.

БЕНІТО

Вражав... Ох, леді Лалага нещасна!

Така вродлива й лагідна. [338]

РУПЕРТ

Авжеж,

В моїх очах він дуже підупав.

Облудний пес! Заручений був з нею...

Вона ж сирітка, виросла в цім домі.
Ні, він у прірву котиться бездонну,
Туди ведуть його пиятики нічні,
Гра в карти і розпуста — все відтоді,
Як звів підступно Лалагу й покинув.
БЕНІТО
їй-бо! То гріх йому мордує душу
І підбиває на лихе. А герцог
Прощає сину все, на неї ж лютий,
її трактує зимно і суворо
Й затоптує у порох.
РУПЕРТ
На самоті,
Джасінта каже, в спочивальні руки
Вона ламає.
БЕНІТО
Бідолашна панна!
Учора у шпарину я побачив,
Як Лалага навколішках ридала,
І все крізь плач у неї вирівалось
Імення Кастільйоне. Бач, його
Вона і досі любить!
РУПЕРТ
Як нещасній
Оте весілля пережити, га?
Воно за тиждень буде, так?
БЕНІТО
Аякже,
Бере за тиждень Кастільйоне шлюб
Із Алессандрою — його кузина,
Вона дружила з Лалагою щиро
Ще перед лихом цим. Бігме, аж плачу,
Як здумаю про Лалаги страждання.
УГО
Вино не зле! Панове, ви не лайте

Господаря мого! Оце (гикає) вино! [339]
А хто ця Лалага? Та бозна-хто!
Така собі го (гикає) норовита цяця,
Ще й бренька на гітарі! Ну й вино!
Скромніша стане. І хоч граф шелихвіст
Чи був таким, але уже розкаявсь
І п'є лиш най (гикає) добірніше вино.
РУПЕРТ
Ходімо спати! От уже упився! (До Беніто).
Ходімо!
Руперт і Беніто виходять.
УГО (підводячись)
Що вони сказали? Спати?
Невже так пізно? Гості розійшлись?
Гаразд! Я теж іду.
Входить ДЖАСІТА.
О! Щоб я луснув!
Джасінто! Ти?
ДЖАСІНТА
А хто ж іще? Це я,
А може, й ні. От, Уго, і загадка!
Була Джасінта вчора, а сьогодні
Джасінта синьйорина, пане Уго!
УГО
Ой кралечко, боюсь, що ти (гикає) занадто
До (гикає) пляшки прикладалась, синьйорино!
ДЖАСІНТА
Синьйоре Уго, дякую за кралю!
Граф Кастільйоне, в кожнім разі, каже,
Що я гарненька. П'яний бевзю, глянь-бо!
(Показує кілька прикрас).
УГО(гикає)
Де?
ДЖАСІНТА
Ось! Дивись!

УГО

Джасінто! (Гикає). Гей, Джасінто!
Невже, ти кажеш, мій господар граф
Подарував тобі оці прикраси? [340]

ДЖАСІНТА

А от подарував, мій друже Уго!
Подарував!

УГО

Ти глянь! Та я клянуся,
Що цю каблучку бачив я на пальці
Середньому... на вказів... на мізинці
У графа. Ну, Джасінто (гикає), начувайся!
Паскуда ти. Я (гикає) не візьму тебе!
Я в відчаї. Вчиню щось відчайдушне!
Я відчайдушний!

ДЖАСІНТА

П'яний!

УГО

Порішу...

ДЖАСІНТА (глузливо)

Себе порішить! Божечку!

УГО

Тебе!
Я йду, Джасінто. (Йде геть).

ДЖАСІНТА (тягне його назад).

Стій! Плаксивий дурню!
Не хочеш бачити прикрас? Поглянь лиш:
Аграфка, перли, ось рубіни — бачиш?

УГО (похмуро)

Ну, бачу.

ДЖАСІНТА

А ось топаз, смарагди! Ну як, бачиш?

УГО

Та бачу.

ДЖАСІНТА

Та бачу! І нічого більш не скаже
Поганий твій язик, крім "бачу, бачу"?
Ой телепню сліпий, якщо ти й бачиш,
То все тобі двоїться. Ось цей хрест
Рубіновий, дурило! Це рубіни! [341]
Лишень послухай, та йому ціна
П'ять тисяч талярів, не менше!
УГО
Я розумію (гикає) все! (Дивиться значуще).
ДЖАСІНТА
Він розуміє!
Нічого ти не тямиш! Боже милий!
Я розумію! (Передражнює його). Де тобі збагнути!
Я — найбагатша покоївка в Римі,
Я — найбагатша чашника дочка,
Бо всі оці коштовності — мої!
Так знай, що Лалага, моя хазяйка,
Яка мені оце подарувала,-
Ти чув? — подарувала на весілля
(Усі прикраси, всі до однієї!),
Напевне з глузду з'їхала!
УГО
То значить,
Це Лалага подарувала! Звідки ж (гикає)
Каблучка ця дісталася тобі?
ДЖАСІНТА
Граф Кастільйоне, любий твій господар,
Все їй подарував на знак любові
Торік, ну а вона — мені,— второпав?
УГО (блиснувши очима)
Джасінто!
ДЖАСІНТА (теж блискає очима)
Уго!
УГО
Що, моя Джасінто?

ДЖАСІНТА

Вже розшолопав?

УГО

Люба, дай-но гляну

Ще раз (гикає) на ті прикраси. [342]

ДЖАСІНТА

Зрозумів?

УГО

Пхе! Дай погляну ближче!

ДЖАСІНТА

Ну, то як?

(Задкуючи, підносить руки з прикрасами).

УГО

Джасінто, пташко! Люба синьйорино!

ДЖАСІНТА

Еге, тепер все ясно.

Ховає прикраси і виходить, за нею, зашпортуючись, Уго.

ЯВА ДРУГА

Вітальня Кастільйоне.

КАСТІЛЬЙОНЕ (напіводягнений) і САНОЦЦО.

САНОЦЦО

Чудесний жарт! Клянусь, чудесний жарт!

Ха-ха-ха-ха! Воістину розкішний!

Помру я, Кастільйоне, ой, помру!

Ха-ха-ха-ха! Помру-таки від сміху!

Помру, помру!

КАСТІЛЬЙОНЕ (похмуро)

Для мене це не жарт.

САНОЦЦО

Атож, атож! Для тебе це не жарт.

Ні-ні! Ха-ха-ха-ха! Помру! Помру!

Поважна вельми річ, я запевняю.

Напитися — поважна вельми річ!

Покаятися ти надумав — браво!

Так от що, Касе! Маю вдома чотки —
Пришлю тобі. А ще волосяницю,
Яку вдягав на маскарад, віддам.
Піду додому й притьмом перешлю
В барильці щонайкращий попіл! [343]
КАСТІЛЬЙОНЕ
Саноццо! Ти скінчиш... (Вагається).
САНОЦЦО
О! Я скінчусь...
Кінчаюся... от-от уже скінчусь!
Помру від сміху... так! Кінчаюсь я!
КАСТІЛЬЙОНЕ (гостро)
Саноццо!
САНОЦЦО
Га? Що?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Я не жартую.
САНОЦЦО
Я вірю вам.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Навіщо те блюзнірство?
Щось голова болить, зле почуваюсь
І тілом, і душею. Ти коли
Востаннє бачив леді... Лалагу?
САНОЦЦО
Та
Десь з одинадцять місяців тому.
Пощо здалась тобі ота особа?
КАСТІЛЬЙОНЕ (люто)
Саноццо!
САНОЦЦО (спокійно)
Слухаю.
КАСТІЛЬЙОНЕ (помовчавши)
Тож коли востаннє
Ти з леді Лалагою розмовляв?

САНОЦЦО
Я, графе, майже рік її не бачив.
Твій батько, герцог, як ти добре знаєш,
її на люди зовсім не пускає.
Повім тобі одверто — має слушність.
Ха-ха. Ти розумієш? [344]
КАСТІЛЬЙОНЕ
Ні, Саноццо!
Не розумію.
САНОЦЦО
Ну от і добре, слухай. (Співає).
Отаких пташок завзятих,
Що очима виграють,-
Зирк сюди, зирк туди,-
Треба в кліточці тримати,
Бо втечуть!
КАСТІЛЬЙОНЕ
Саноццо! Судиш ти несправедливо.
Не билося ще у жіночих грудях
Чистіше серце! Хоч і согрішила
Ця жінка, але гріх її прощенний.
Якщо колись обітниці священні,
Ганебно зраджені, своїм прокляттям
Когось затаврували,— то мене!
Закохана, палка, прекрасна, юна
І чиста, як і вся її краса,-
Хіба вона помислити могла
Про чорну зраду? Ох, якби я був
Не графом Кастільйоне, а простим,
Незнаним орачем на скромній ниві,
Та тільки чесним!
САНОЦЦО
Браво, молодця!
В житті не чув я кращої промови!
І справедлива — чесність над усе!

Правдива насолода — чесні злидні.
Нехай живуть утіхи незрівнянні —
Ячмінний корж, каштани і вода!
КАСТІЛЬЙОНЕ (намагаючися стримати усмішку)
Саноццо, ти дурний!
САНОЦЦО
Теж справедливо!
Синьйоре, йду додому, поки ще
Я мудрістю від вас не заразився.
Прощай! Шукатиму твоєї ласки,
Як станеш кардиналом. А тим часом [345]
Не знехтую нагоди переслати
Волосяницю й попіл. (Виходить).
КАСТІЛЬЙОНЕ
Забирайся,
Дотепнику! Ха-ха-ха-ха! Від нього,
Хоч і не хочеш,— мусиш реготатись.
Ну, як на нього гніватись! А втім,
Чого тужити через цю дрібничку?
З ким не траплялось? Одружитись — ні!
Розпусницю щоб Кастільйоне взяв?
Нізащо! Ні! Що скаже товариство?
А чи Саноццо? Я не маю права,
Хоч би й хотів, збезчестити ганебно
Свою сім'ю — ді Брольйо рід славетний,
Ді Брольйо старовинний гордий рід!
Не маю права. Поєднала честь
Зв'язком святим з кузиною мене,
Із Алессандрою. А честь — це все!
Я честі не зганьблю! Бо ж Лалага
Низького роду... Честі не зганьблю.
Моєї... честі. Пхе! То лиш туман
У голові з вчорашнього похмілля
Сумління розтривожив. Кастільйоне!
Дорослим час тобі нарешті стати!

Поп'ю вина — і буде все гаразд.
Де запропав ти, Уго? Гей, вина!
Входить УГО, несучи клунок і кошик, повний пляшок.
Це що таке?
УГО (нерішуче)
Синьйоре!
КАСТІЛЬЙОНЕ
Що це там,
Питаюся, у тебе? Де вино?
УГО
Синьйоре! Де вино? Ось тут є трохи —
Дванадцять пляшок.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Ні! Дванадцять дурнів!
Налий мені вина! [346]
УГО
Оці пляшки
Добірного салернського напою
Прислав їх превелебність граф Саноццо
Для вас, синьйоре.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Що ж, я щиро вдячний (усміхається)
їх превелебності — ти ж так назвав?
Ну, відкорковуй, Уго, покуштую,
Яке на смак.
УГО
Синьйоре, так не можна.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Не можна? Що це, в біса, означає?
УГО
Ані краплини, пане.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Чом же, дурню?
УГО
Синьйоре, посланець, ввійшовши в дім,

Сказав: вам спершу треба вибрати.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Що-що сказав той бовдур?
УГО
Унизу
Дарунок інший вибору чекає:
Вино чи він.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Бамбуло, чом не тут
Той інший подарунок?
УГО
Га, синьйоре?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Ти, телепню! Чого ти не приніс
Той інший подарунок? [347]
УГО
Бо не зміг.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Не зміг! Негідник! Миттю принесеш! (З люттю).
Падлюко, геть! Що на плечах у тебе?
УГО
Волосяниця, а внизу стоїть (кидає клунок додолу)
Важке барило попелу — не здужав
Його й підняти.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Попелу барило!
Барило попелу! Саноццо очманів!
Ха-ха-ха-ха! Оце так устругнув!
Барило попелу! Ну, хай там що,
А гніватись не можу я на вибір —
Вино чи попіл! Графу передай:
Моє вино — хай забирає попіл.
Стривай лишень! Перекажи йому,
Що я міркую над його словами.
Зустрінемося з ним на маскараді,

А потім пляшку вип'ємо вина —
Уго виходить.
Він, я та ще фігляр. Ха-ха-ха-ха!
Таке придумав: попелу барило!
Ха-ха-ха-ха! Ну, як на нього злитись?
Чудовий хлопець все-таки Саноццо. (Виходить).

ЯВА ТРЕТЯ

Зала в палаці герцога.
АЛЕССАНДРА і КАСТІЛЬЙОНЕ.
АЛЕССАНДРА
Сумний ти, Кастільйоне.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Я? Нітрохи!
Я найщасливіша людина в Римі.
Ще кілька днів, о люба Алессандро,
І ти — моя. О, я такий щасливий! [348]
АЛЕССАНДРА
Радієш ти, сказала б, дуже дивно.
Що діється з тобою, мій кузене?
Чому зітхаєш важко?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Та невже?
Я й не помітив. Далебі, це звичка —
Таку вже маю звичку дурнувату,
Коли радію надто. Я зітхав? (Зітхає).
АЛЕССАНДРА
Авжеж. Тобі недобре. Забагато
Собі ти потурати став, на жаль.
Ті оргії нічні тебе погублять!
Мій Кастільйоне, дуже ти змінився:
Змарнілий вид... ні, так ніщо не шкодить
Здоров'ю, як неспання та вино.
КАСТІЛЬЙОНЕ (задумливо)
Ніщо, кузино, навіть і журба

Так не шкідлива, як вино й розпуста.
Я кину це.
АЛЕССАНДРА
Отож! А ще облиш
Друзяк своїх крикливих — таж не рівня
Плебеї спадкоємцеві ді Брольйо
І мужу Алессандри.
КАСТІЛЬЙОНЕ
їх облишу.
АЛЕССАНДРА
Звичайно — мусиш. І ретельно дбай
Про одяг та про виїзд — вельми прості
Вони як на твій стан, адже пристойність
Багато важить.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Дбатиму й про це.
АЛЕССАНДРА
Гляди ж! І на свою поставу, пане,
Зверни увагу,— гідності тобі
Бракує. [349]
КАСТІЛЬЙОНЕ
Гідності мені бракує.
Авжеж.
АЛЕССАНДРА (спогорда)
Та, бачу, ти смієшся з мене!
КАСТІЛЬЙОНЕ (неуважливо)
Кохана Лалаго!
АЛЕССАНДРА
Невже причулось?
Про Лалагу він при мені згадав!
Мій графе! (Кладе руку йому на плече).
Де твої думки?.. Він хворий!
Та що тобі таке?
КАСТІЛЬЙОНЕ (здригнувшись)
Кузино люба!

Простіть мені, я й справді занедужав.
Зніміть, прошу вас, руку із плеча...
Як душно тут! О пані!.. Ось і герцог!
Входить ді БРОЛЬЙО.
ДІ БРОЛЬЙО
Є новина, мій сину! (Приглядається до Алессандри).
В чому річ?
Копилить губки? То цілуй мерщій!
Негіднику, цілуй, і помиріться!
Обоє слухайте. Чекає Рим
Поліціана — Лестерського графа!
Запросимо його ми на весілля.
Він вперше в Римі.
АЛЕССАНДРА
Що! Поліціан,
Британський граф із Лестеру?
ДІ БРОЛЬЙО
Він самий.
Запросимо до себе на весілля.
Юнак роками — славою він муж.
З ним не стрічався я, та люди кажуть:
Розумний, сміліий, дуже родовитий.
Запросимо його ми на весілля. [350]
АЛЕССАНДРА
А я начулась про Поліціана —
Гульвіса, легковажний і зрадливий.
Хіба не так? До роздумів не схильний.
ДІ БРОЛЬЙО
Е, ні, голубко. Кажуть, що нема
У філософії таких софізмів,
Щоб він їх розтлумачити не зміг.
Таких учених мало.
АЛЕССАНДРА
Дивина!
Мені казали ті, хто з ним знайомий,

Що цей Поліціан, немов шалений,
До чаші насолод земних припав.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Кумедія! Знайомий я із ним.
Поліціан не вчений, не дотепник,
А просто мрійник, і йому чужі
Звичайні пристрасті.
ДІ БРОЛЬЙО
Не треба, діти,
Нам сперечатись. Краще у саду
Вдихнімо аромати свіжих квітів.
Чи десь я чув, чи так мені здалося,
Що меланхолік граф Поліціан? (Виходять).

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Жіноча світлиця, вікно відчинене в сад. ЛАЛАГА, у глибокій жалобі, читає при столику, на якому кілька книжок і дзеркальце. В глибині ДЖАСІНТА (покоївка) недбало сперлася на стілець.
ЛАЛАГА
Джасінто! Чи це ти?
ДЖАСІНТА (зухвало)
Я, синьйорино!
ЛАЛАГА
Не знала я, що ти також в кімнаті.
Сідай! На мене не звертай уваги.
Сідай-но, я така нещасна. [351]
ДЖАСІНТА (вбік)
Й добре.
Джасінта боком сідає на стілець, кладе лікті на бильце й презирливо дивиться на господиню. Лалага читає далі.
ЛАЛАГА
"Під сонцем іншим, він сказав, вона
Розквітла б гойним квітом, та не тут".
Зупиняється, перегортає кілька сторінок і знов читає.
"Де ні зими, ні злив, ні завірюх.

Де вітер з Океану дме західний,
Несучи людям свіжість та бадьорість".
Як гарно! Як прекрасно! І як схоже
На мрії спраглої душі моєї...
Щасливий край! (Помовчавши).
Вона померла — діва!
Ще щасливіша, що могла померти!
Джасінто!
Та не відповідає, і Лалага читає далі.
О, знову! Схожа оповідка
Про гожу панну за далеким морем!
Ось як говорить в п'єсі Фердинанд:
"Померла юна"; Боссола в одвіт:
"Я думаю, що ні,— її ж бо горе
Здавалось вічним!" Безталанна жінка!
Джасінто!
Та знов не відповідає.
Ось іще страшніша повість,
Але так само сповнена розпуки.
Єгипетська цариця тьму сердець
Здобула легко, та своє згубила.
Вона померла. Дві її служниці
Над нею ревно плачуть — ніжні діви,
І ймення ніжні: Ейрос, Харміон!
Веселка й Горлиця... Джасікто!
ДЖАСІНТА (роздратовано)
Що? [352]
ЛАЛАГА
Джасінто, люба, ще сходи, будь ласка,
До книгозбірні й принеси мені
Євангеліє.
ДЖАСІНТА
Тьху! (Виходить).
ЛАЛАГА
Лиш в Галааді

Є ліки зраненій моїй душі!
Росу цілющу в ніч гіркого лиха
Знайду я там — "росу, куди яснішу
За ту, що криє перлами Гермон".
Входить ДЖАСІНТА і жбурляє книгу на стіл.
ДЖАСІНТА
Ось, пані, нате. (Вбік). Ну ж і вередує!
ЛАЛАГА (здивовано)
Що ти, Джасінто, кажеш? Чи тебе
Я чим покривдила? Даруй ласкаво.
Мені слугуєш вірно ти давно,
І я тебе ціную. (Знов береться до читання).
ДЖАСІНТА (вбік)
Так і є!
Прикраси жодної — все віддала мені.
ЛАЛАГА
Що ти сказала? А, до речі, люба,
Щось про своє весілля ти мовчиш.
Як Уго там? Коли вже до вінця?
І чим, Джасінто, я змогла б іще
Зарадити тобі?
ДЖАСІНТА (вбік)
Змогла б іще!
Прозорий вельми натяк. (До Лалаги). Годі вам
Прикрасами отими докоряти!
ЛАЛАГА
Прикрасами! Джасінто, далебі,
Про них не йшлося. [353]
ДЖАСІНТА
Так-таки вже й ні!
Я ладна присягнути, що каблучка
Оця фальшива — Уго так сказав.
Він певен: зроду справжній діамант
Такій, як ви, наш граф не подарує!
А я — вже точно знаю: зараз вам

Не до прикрас. їй-Богу, не брешу. (Виходить).
Лалага, ридаючи, схиляється на столик, трохи згодом підводить голову.
ЛАЛАГА
Нещасна Лалага! Таке почуть
Від покоївки! Годі. То ж змія,
Яку пригріла ти на власних грудях! (Бере дзеркальце).
Єдиний друг — твій давній щирий друг,
Який тебе ніколи не обдурить!
Люстерко вірне! Розкажи мені
Всю правдоньку сумну і не зважай,
Що болю завдаси. Люстерко мовить
Про вид змарнілий, про запалі очі
І про давно померлу вже Красу,
Нагадує про Радість відлетілу
І про зотліле порохно Надій;
Шепоче тихо, сумно, урочисто
Про темну яму, що дочасно зяє
Погубленій. Люстерко вірне, ти
Не прагнеш зиску, не зламаєш серця —
То Кастільйоне клятву поламав,
Ти — вірне, він же зрадник, зрадник!
Під час цього монологу до світлиці входить і наближається до Лалаги не помічений нею ЧЕРНЕЦЬ.
ЧЕРНЕЦЬ
Доню,
На небесах лише спасіння знайдеш.
Про вічність думай, кайся і молись!
ЛАЛАГА (рвучко встаючи)
Не можу я молитись. Зло на Бога
В моїй душі! Той страхітливий бешкет
Шматує серце... Геть! Не до молитви — [354]
Та музика в саду мене дратує!
Твій вид нестерпний! Геть! Мене гнітить
Твій чорний стрій. Ебенове розп'яття
Нагонить жах.

ЧЕРНЕЦЬ
Згадай про вічну душу!
ЛАЛАГА
Ні, про літа дитячі! Батька й матір
Померлих! Ізгадай про мирний дім,
Про джерело прозоре біля ґанку!
Згадай моїх сестричок недорослих!
Згадай моє довірливе кохання,
Його присяги і мою загибель!
Згадай мої страждання люті... Геть!
Та ні! Стривай! Ти щойно говорив
Про молитви й покаяння? Напевно,
Про віру і присягу?
ЧЕРНЕЦЬ
Так.
ЛАЛАГА
Гаразд.
Я зараз хочу присягнути, дати
Святу, всевладну, непорушну клятву!
Лише мерщій!
ЧЕРНЕЦЬ
Твій запал, дочко, втішний
ЛАЛАГА
Не про утіху тут ідеться, отче!
Чи маєш ти розп'яття відповідне,
Щоби на ньому скласти я могла
Святу присягу?
Чернець простягає їй розп'яття.
Ні! Не це! Ні, ні! (Здригається).
Не це, не це! Кажу ж тобі: твій стрій
І хрест ебеновий мене жахають!
Не треба! Маю я своє розп'яття,
Своє розп'яття! І таке, як треба [355]
Для діла і присяги,— символ чину.
А чин і символ мусять буть одним!

Дістає кинджал з руків'ям у формі хреста і підносить його.
Поглянь на хрест, що ним такі присяги
Накреслено на небесах!
ЧЕРНЕЦЬ
Стривай!
Слова твої безумні, дочко, стримайсь!
Уста поблідли і нестямний погляд...
Не випробовуй Божий гнів! Спинись!
Покіль не пізно, схаменись! Не слід,
Не присягай, не треба!
ЛАЛАГА
Присягла!

ЯВА П'ЯТА

[Кімната в палаці ді Брольйо. ДІ БРОЛЬЙО і КАСТІЛЬЙОНЕ].
КАСТІЛЬЙОНЕ
Без сумніву.
ГЕРЦОГ
Смієшся з чого?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Так,
Не знаю й сам. Стривайте, чи не вчора
Про графа ми провадили розмову
Поліціана? Точно, саме вчора
Гуляли Алессандра, ви і я
В саду, пригадуєте?
ГЕРЦОГ
Ту розмову
Прекрасно пам'ятаю. В чому ж річ?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Нічого, просто так. [356]
ГЕРЦОГ
А, просто так!
Химерна річ, признаюся,— сміятись
Із просто так!

КАСТІЛЬЙОНЕ
Химерна річ — і справді!
ГЕРЦОГ
Мій любий Кастільйоне, ради Бога,
З'ясуй мені негайно, що це значить,
Про що ти мовиш?
КАСТІЛЬЙОНЕ
А хіба не так?
Ми поглядами розійшлись про нього.
ГЕРЦОГ
Про кого?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Про Поліціана, графа.
ГЕРЦОГ
Про графа Лестерського? Ти про нього?
Клянусь, що розійшлися. Ти сказав,
Пригадую, що твій знайомий граф
Ні вчений, ні дотепник.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Ха! Невже?
ГЕРЦОГ
Дослівно, сину. Ну, а я сказав,
Що помилився ти, бо зовсім інший
Характер графа — всі про нього кажуть,
Що дуже він веселий. Отже, сину,
Ти знов занадто певний.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Дивина!
Ну просто дивина! Я не гадав,
Що швидко так міняється людина! [357]
Та, правду кажучи, з годину тому,
Прогулюючись разом із Саноццо,
Зустрілись ми зненацька з графом —
Він щойно в Рим з товаришем прибув,
З Балтаззаром. Ха-ха! А він змінився.

Таке про подорож розповідав!
Померти можна сміючись, як слухать
Про всі пригоди й витівки кумедні
Дорогою — такі дивацтва, гумор,
А дотепи, а вигадки,— веселість
Так вирізнялась на похмурім тлі
Манер його товариша, який,
Сказати правду, був сама поважність.
ГЕРЦОГ
Хіба я не казав?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Казали, так!
Одначе все це дуже дивовижно!
Я помилявся. Бо завжди вважав
Похмурим графа!
ГЕРЦОГ
Тож тобі наука.
Не будь занадто певним. Хто це там?
А чи, бува, не граф?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Що? Граф? Та ні!
Не може буть... А втім, це саме граф,
А поряд — його приятель Балтаззар.
Входять ПОЛІЦІАН та БАЛТАЗЗАР.
Дозвольте, пане, привітати вас
Удруге в Римі! Прошу: це мій батько,
Ді Брольйо, герцог. Тату, познайомтесь:
Граф Лестерський, Поліціан Британський.
(Поліціан стримано вклоняється).
І приятель його Балтаззар, герцог
Суррейський. Граф привіз листи,
Щоб вашу світлість втішити вістками. [358]
ГЕРЦОГ
Он як! Вітаю щиро вас у Римі
І в нашім домі, мій вельможний пане!

І вас, шляхетний герцоге! Я знав
Ще батька вашого, шановний графе.
Ну, Кастільйоне, клич сюди кузину,
Щоб я відразу графа познайомив
З твоєю нареченою. Ви, пане,
Приїхали якраз-бо на весілля...
ПОЛІЦІАН
Щодо листів, які згадав ваш син
(Здається, ніби ваш), то я, на жаль,
Не відаю про них. Коли б такі
Знайшлись, мій друг Балтаззар (де ж це він?)
їх вручить вашій світлості. Прощайте!
ГЕРЦОГ
Йдете? Так швидко?
КАСТІЛЬЙОНЕ
Руперте! Беніто!
В покої графу покажіть дорогу!
Нездужа, видно, граф.
Входить БЕНІТО.
БЕНІТО
Сюдою, пане!
(Виходить. Поліціан за ним).
ГЕРЦОГ
Пішов? Нездужа?
БАЛТАЗЗАР
Даруйте, любий пане.
Ви правду мовили: нездужа граф.
Погода вогка, опріч того, втома
З далекої дороги... Я, напевно,
З їх світлістю піду. Йому щось зле.
Я скоро повернусь.
ГЕРЦОГ
Оце так зустріч!
Ну й диво дивне! Чуєш, Кастільйоне?
Ходи, мій сину, маю щось сказати.

Ти, звісно, помилявся, кажучи,
Що веселун Поліціан. А хто
Із нас казав, що меланхолік граф? [359]

ЯВА ШОСТА

Опочивальня в палаці герцога. ПОЛІЦІАН і БАЛТАЗЗАР

БАЛТАЗЗАР

Прочумайся, Поліціане!
Ти не повинен, чуєш, не повинен
Цим настроям піддатись. Будь колишнім!
Гони докучливі пусті химери
Й живи, бо ти вмираєш!

ПОЛІЦІАН

Ні, неправда,
Бо я таки живу.

БАЛТАЗЗАР

Як сумно, друже,
Тебе таким ось бачити!

ПОЛІЦІАН

Мені
Так само сумно, дорогий мій друже,
Що через мене засмутився й ти.
Наказуй, пане! Що мені робити?
На твій наказ приборкаю натуру,
Що я дістав від пращурів своїх,
Що з материнським молоком всмоктав,
І перестану бути вже собою.
Наказуй, пане!

БАЛТАЗЗАР

Тож на герць, на бій —
В сенат або до бою.

ПОЛІЦІАН

Леле! Леле!
Той біс за мною бігтиме й туди!
Той біс не відпускав мене і там!

Що то за голос?
БАЛТАЗЗАР
Я не чув нічого —
Лиш голос твій та ще його відлуння.
ПОЛІ ЦІАН
Отож я марю. [360]
БАЛТАЗЗАР
Обтрусись від марень.
Тобі пристало бойовище, двір,
Тебе чекає Шана, кличе Слава.
її суремної не вчуєш мови,
Зважаючи на всі уявні звуки
Та голос привидів.
ПОЛІЦІАН
То їхній голос.
Невже ти не почув?
БАЛТАЗЗАР
Не чув нічого.
ПОЛІЦІАН
Не чув! Балтаззаре, не говори
Поліціану про двори й звитягу.
О, як до смерті в'їлося мені
Порожнє, пишномовне марнолюбство
Людей Землі! Побудь іще зі мною!
Росли ми вкупі, вчилися разом —
І досі друзі... та уже недовго...
У Вічнім Місті зробиш ти для мене
Люб'язну й добру послугу, по чому
Благословенна і найвища влада
Обов'язки твої й любов до друга
Навік скасує.
БАЛТАЗЗАР
Ох, страшні слова —
Не хочу розуміти.
ПОЛІЦІАН

Кроки Долі
Все ближчають. Коротшають години,
Піщинки Часу золотом стають,
Балтаззаре, і сліплять очі. Боже!
Не можу вмерти, маючи у серці
Таке разюче відчуття краси,
Що спалахнуло в нім. Мені здається
Духмянішим повітря, ніж звичайно...
Мелодії розкішні ронить легіт...
А на землі чудовніше зело...
Святіші промені рахманний місяць
Із неба ллє... Та тс-с! Тепер не скажеш,
Що ти не чуєш? [361]
БАЛТАЗЗАР
Ні, таки не чую.
ПОЛІЦІАН
Не чуєш? Слухай, слухай! Найтихіший
І найсолодший звук торкнувся слуху.
Жіночий голос! Скільки в ньому смутку!
Мене гнітить його урочий чар.
О, знову, ще! Як западає в серце!
Не чув я голосу такого зроду.
Якби ж почув його бентежні тони
Раніше я!
БАЛТАЗЗАР
Тепер і сам я чую.
Стривай, стривай! Якщо не помиляюсь,
Той голос з-за віконниці лунає,-
Он бачиш те вікно? Так, безперечно,
З палацу герцога. Ота співачка
У домі його світлості. Можливо,
То навіть Алессандра, наречена
Кастіліоне, герцогського сина
І спадкоємця.
ПОЛІЦІАН

Тихше! Знову віні
ГОЛОС (ледь чутно)
Чи твому серцю сила
Відринути моє,
Що так тебе любило,
Добро й біду ділило?
Чи твому серцю сила
Покинути мене?
Скажи, що ні!
БАЛТАЗЗАР
Англійська пісня. Чув, її співають
В Британії, але не так тужливо.
Цить! Цить! Співає знов!
ГОЛОС (трохи гучніше)
Чи серцю сила
Відринути моє,
Що так тебе любило, [362]
Добро й біду ділило?
Чи твому серцю сила
Покинути мене?
Скажи, що ні!
БАЛТАЗЗАР
Замовкла, стихло все!
ПОЛІЦІАН
Не все затихло!
БАЛТАЗЗАР
Ходімо вниз.
ПОЛІЦІАН
Іди без мене, сам.
БАЛТАЗЗАР
Година пізня,— нас чекає герцог,
Тебе очікують усі у залі.
Ну що гнітить тебе, Поліціане?
ГОЛОС (виразно)
Що так тебе любило,

Добро й біду ділило,
Чи твому серцю сила?
Скажи, що ні!
БАЛТАЗЗАР
Ходімо! Вже пора. Оті химери
Облиш, Поліціане. Пам'ятаєш,
Як ти негарно з герцогом недавно
Повівся? Прочумайся і пригадай!
ПОЛІЦІАН
Згадати? Так. Згадав. Я пам'ятаю. (Йдучи).
Веди! Повір, я залюбки віддав би
Усі лани розлогі свого графства,
Щоб на обличчя глянуть за вікном —
"Вдивлятися в обличчя за серпанком,
Почути ще раз розповідь німу".
БАЛТАЗЗАР
Прошу тебе, ходім. А то ще герцог
Образиться. Ходімо! [363]
ГОЛОС (гучно)
Скажи, що ні!
ПОЛІЦІАН (убік)
Ну й диво! Голос цей, мені здається,
Мене благає залишитись тут! (Підходячи до вікна).
Я чую, любий голосе, лишаюсь!
Нехай це Примха чи насправді Доля,-
Не піду я, Балтаззаре, проси
Пробачення у герцога від мене:
Нікуди я не йду.
БАЛТАЗЗАР
Як ваша світлість
Бажати зволить. Ну, то на добраніч,
Поліціане.
ПОЛІЦІАН
На добраніч, друже.

ЯВА СЬОМА

Сад біля палацу. Місячно. ЛАЛАГА і ПОЛІЦІАН.

ЛАЛАГА

Ти мовиш про любов
Мені, Поліціане? Про кохання
До Лалаги говориш? Горе, горе!
Жорстоко ти глузуєш, так жорстоко!

ПОЛІЦІАН

Не плач! О, не ридай! Від сліз твоїх
Я збожеволію. О Лалаго, не плач
І заспокойся! Знаю, знаю все
І все-таки говорю про кохання.
Прекрасна Лалаго, поглянь на мене!
Питаєш ти, як можу говорити,
Все знаючи, все бачивши і чувши?
Питаєш ти — і я відповідаю,
Перед тобою ставши на коліна. (Опускається навколішки).
О Лалаго, люблю тебе, кохаю.
В добрі і злі, хоч би там що — кохаю. [364]
І мати первістка в своїх руках
Так не любила, як тебе кохаю.
На божім олтарі — ніде, ніколи
Священніший вогонь ще не палав,
Аніж в душі моїй до тебе. Чи
Тебе люблю? (Підвівшись). Люблю і за страждання,
І за красу твою, і за страждання.

ЛАЛАГА

Не треба, схаменися, гордий графе,
Ти через мене вже й себе забув!
Як зможе у палати твого батька,
Між доброчесних і цнотливих дів,
Збезчещеною Лалага ввійти?
Така дружина із тавром ганебним —
Знеславленим, заплямленим ім'ям —
Чи ж личитиме честі твого дому

І славі?
ПОЛІЦІАН
Не кажи мені про славу!
Ненавиджу це слово. Зневажаю
Цю найпримарнішу й порожню річ.
Ти — Лалага, а я — Поліціан!
Чи не люблю тебе? Чи ти не гожа?
Що ще потрібно? Слави? Ха! Бридня!
В ім'я всього, що чисте і священне,
Чого я прагну і чого боюся,
Чого цураюсь тут, чекаю в небі,-
Кажу: славнішого немає вчинку,
Ніж, задля тебе славу розтоптавши,
На кпини взять її. Хіба ж то важить,
Чи важить, найпрекрасніша моя,
Що ми колись — без слави і забуті —
На прах обернемось? Зате удвох,
Разом усе ж, а далі... далі... може...
ЛАЛАГА
Чому ти замовчав, Поліціане?
ПОЛІЦІАН
А далі, Лалаго,— все може бути —
Воскреснемо й полинемо удвох
У зоряних світах благословенних,
І все-таки... [365]
ЛАЛАГА
Чому ти замовчав?
ПОЛІЦІАН
І все-таки укупі, нерозлучні.
ЛАЛАГА
Так, графе Лестерський! Тепер я вірю.
Мене ти любиш, серцем відчуваю,
Що любиш щиро.
ПОЛІЦІАН
Лалаго моя! (Опускаючись на коліно).

Чи й ти кохаєш?
ЛАЛАГА
Тихше! Там, у тіні
Отих дерев, здається, хтось майнув
Примарно так, повільно та безгучно,
Немов саме Сумління невблаганне.
(Йде туди й повертається).
Я помилилась — то осінній вітер
Гойднув густе гілля. Поліціане!
ПОЛІЦІАН
Кохана Лалаго! О, що з тобою?
Чому ти зблідла? Ні саме Сумління,
Ні тінь, з якою ти його рівняєш,
Так не повинні дух твердий лякати...
То тільки вітер сколихнув гілля
Печальне, та й усе.
ЛАЛАГА
Поліціане!
Ти мовиш про любов. Тобі відомий
Той край, що на устах в усіх, земля,
Відкрита генуезцем нещодавно
За тисячу далеких ліг на захід?
Казковий край квіток, плодів і сонця,
Озер прозорих і лісів тінистих,
Стрімких шпилів, понад якими вільно
Вітри летять... Дихнуть отим повітрям
Для мене — Щастя, Волю там знайти
Так мріялося... [366]
ПОЛІЦІАН
Лалаго, ти хочеш
В той Рай полинути разом зі мною,-
Таки удвох? Забудемо Турботу,
Журба минеться, буде лиш Кохання.
Для мене розцвіте життя, бо я
Для тебе оживу, моя чудовна!

Ти не журитимешся — світла Радість
Тебе чекає, янгольська Надія
З тобою вічно буде. Я ж на тебе
Молитимусь повік. Ти, люба, станеш
Коханою, дружиною, моєю —
Моїм усім! О Лалаго, ти хочеш
Туди зі мною?
ЛАЛАГА
Слід одно зробити —
Живий ще Кастільйоне.
ПОЛІЦІАН
Він умре. (Виходить).
ЛАЛАГА (помовчавши).
Умре він... Кастільйоне... Леле!
Так, значить, вмре? Хто це промовив?
Де я?.. Що він сказав?.. Поліціане!
Ти не пішов... ти тут, Поліціане!
Я відчуваю: тут — боїшся глянуть,
Щоб не побачили тебе... Не міг ти,
Промовивши таке, піти. Озвися!
Хай голос твій почую... хоч слівце,
Що ти ще тут... одну маленьку фразу...
Скажи мені, як дуже зневажаєш
Мою жіночу слабість. Ти ще тут...
Озвись. Адже я знала: ти не підеш!
Я знала, ти не зможеш, не посмієш
Отак піти, глузуєш ти із мене!
Ось де ти! Ні! Пішов!.. Таки пішов!
Пішов! Пішов! Де я?.. Гаразд! Прекрасно!
Будь гострим, лезо, а удар несхибним,
Гаразд, усе чудово... Леле! Леле! [367]

ЯВА ВОСЬМА

Вулиця поблизу палацу. Лунають дзвони, і звіддалік чути крики. Кілька перехожих швидко перетинають сцену в різних напрямках. Квапливо

входить Б Е Н І Т О, за ним так само стрімко Р У П Е Р Т.

РУПЕРТ

Агов, Беніто! Ти казав — сьогодні?
То як? Увечері весілля?

БЕНІТО

Ніби так. (Виходять).

Входить химерно вбрана ДЖАСІНТА, в руках у неї пласка коробка. Йде спочатку квапливо, далі сповільнює ходу й нарешті зупиняється посеред сцени, замислено роздивляючись прикраси на руці, з якої зняла рукавичку. Потім ставить коробку і дивиться на годинник, що висить у неї збоку.

ДЖАСІНТА

Ще маю час, авжеж! Ще маю час.
Навіщо квапитися? В мене є
Доволі часу, дай лишень погляну!
Вінчатимуться ввечері, а зараз
Заледве полудень. Ось полічу
Хвилини всі і всі оті години
До вечора — дві, три, чотири, п'ять!
Аж п'ять годин! Я впораюся легко
За дві години із усім, що треба!
На це й годинник! Ну й ловкенькі рукавички!
Щоб я себе забігала до смерті?!
Нізащо! Квапляться дурні.

Сідає на лаву й безтурботно підбиває коробку ногами. БЕНІТО з клунком швидко перетинає сцену.

Беніто!
Беніто! Гей, поглянь! Чи ти не чуєш?
Зухвалий шалапуте, і не гляне!
Злидота, ще й не зволить привітатись,
Ні глянути, як я сиджу на лаві,
Мов синьйорина! Я ж бо синьйорина!
Таки насправді! Але я гадаю,
Що і між панями різниця є
(Бо є такі — дурні, невчені, грубі!),

Між Лалагою отака різниця,
Старою панею, і між новою —
Міледі Алессандрою. Гадаю, [368]
Мій вибір вельми вдалий. Ну, ще б пак!
А ще, скажіть, хіба ото можливо
Всі балачки ті чути повсякчас
І в неї залишитися? На леді
Не схожа зовсім! Та вже швидше скажеш,
Що то селючка, і таке вже скромне!
Ненавиджу тих скромниць! А говорить
З тобою так, немовби робить ласку.
Та ще й не має клепки в голові.
Ну а тепер признайтеся, Джасінто,
Ви не вважаєте, що ваша господиня
Розумно й вельми мудро повелася,
Віддавши вам усі свої оздоби?
Р У П Е Р Т, не помічаючи Джасінти, швидко проходить сценою.
Дурний як пень, інакше б зупинився,
Якби не дурень був, то б зупинився
І, капелюха знявши, привітався
Й сказав би: "Надзвичайно радий
Вас бачити, добродійко Джасінто".
Є пришелепуваті від природи,
А дехто має дурість як талан.
От хоч би Уго-телепень, приміром.
Гадає, я піду за нього — дзуськи!
Так рідко він до голови вдається,
Що міг би й народитись безголовим!
Це що? Моєї пані папірець
Зі списком, що купити слід: шістнадцять
Брокату ліктів, десять ще тафти
І стільки ж генуезького атласу...
Чотири, п'ять, шість, вісім, дев'ять, десять.
(Рахуючи, вона щоразу відриває від папірця смужку по смужці й заклопотано розкладає долі).

Тепер вже не забуду — десять ліктів.
Атласу десять ліктів... і собі
Незле атласну справить одежину.
Тоді скидатимусь на пані... Ох,
Немов жива стоїть перед очима!
Оцій служити варто,— погляд, рухи
І гідність — так. Ось в кого гідність є.
(Встає й манірно дріботить по сцені).
А чули б її голос. Боже! Голос!
Гучний! Як личить господині, владний! [369]
"Джасінто, це!" "Джасінто, те!" "Оглухла?"
"Поклич до мене графа Кастільйоне!"
Я: "Слухаюся, пані",— й реверанс
Отак покірно й вельми елегантно,-
Одна із тисячі робить це вмію.
Коли сама я стану господиня,
Як вийду за аптекаря, тоді
Вже інше діло — зовсім інше діло!
Ой пнутимусь, щоб панею здаватись!
Я лускатиму з гідності. Скажу:
"Негідний Уго!" Мій слуга він буде.
Під час цієї частини монологу непомітно вгодить УГО і, отетерівши з подиву, наступає на коробку й зупиняється.
"Негідний Уго! Чуєш ти, паскудо!
Непотріб, лежебоко, підлий ледар!
Чом гав тут ловиш? Геть, тобі сказала,
Дурний, брудний, несосвітенний йолоп!
Цієї ж миті щезни! Геть, гадюко!
Геть, осле! Забирайся, волоцюго!"
Й тоді, як він не щезне тої ж миті,
Я повернуся й так йому... (Обернувшись, бачить Уго).
Це хто?
Це ж він таки, добром клянуся, він!
Я розмахнуся й так йому вліплю (б'є його),
Не все одно — тепер, а чи тоді.

Отак його я пошаную, так...
Навіщо, бовдуре, ти роздушив
Коробку? Я задам йому отак,
Отак, отак...
Уго вибігає, за ним Джасінта, шпурляючи навздогін картонкою.

ЯВА ДЕВ'ЯТА

Міська околиця. ПОЛІЦІАН на самоті.

ПОЛІЦІАН

Знов почуваюсь кволо. Слабнуть сили.
Боюсь, нездужаю. А не пора
Мені вмирати, власне, ще й не живши!
Стривай-но, Азраелю! Князю Моці [370]
Пітьми й Могил, о, згляньсь наді мною!
О, згляньсь і не дай тепер загинуть
В цвітінні буйнім райської Надії!
Ще дай мені пожити, ще хоч трохи:
Це я прошу, я, я, хто вимагав
Недавно смерті!.. Що там каже граф?

Входить БАЛТАЗЗАР.

БАЛТАЗЗАР

Що він, не знаючи причини сварки
Поміж Поліціаном і собою,
Ваш виклик відхиляє.

ПОЛІЦІАН

Що ти кажеш?
Який одвіт, Балтаззаре, приніс ти?
Що за духмяний легіт долинає
З отих альтан! Чудовнішого дня,
Більш гідного Італії, здається,
Не бачив смертний. Що там каже граф?

БАЛТАЗЗАР

Що він, граф Кастільйоне, не узнавши
Причини ворожнечі або сварки
Між вашою вельможністю і ним,

Не може виклику прийняти.
ПОЛІЦІАН
Так...
Чи бачив ти, Балтаззаре, в суворій,
Холодній Англії, що ми лишили,
Таке спокійне небо,— ані сліду
Зловісних хмар?.. То що ж він відповів?
БАЛТАЗЗАР
Не більше, пане, ніж я повідомив,-
Граф Кастільйоне битися не стане,
Не знаючи причини.
ПОЛІЦІАН
Так... авжеж...
Балтаззаре, ти друг мій. Я про це
Не забуваю. Ти мені зроби
Одну ще послугу: назад іди [371]
Й скажи йому, що я, Поліціан,
Назвав його мерзотником. Отак
Перекажи, і граф тоді причину
Для сварки матиме.
БАЛТАЗЗАР
Мілорде! Друже!
ПОЛІЦІАН
Це він... іде він сам! (Голосно). Ти маєш слушність.
Я знаю, радиш ти не слати виклик.
Гаразд!.. Я ще подумаю... Не шлю...
Тепер лиши мене. Сюди іде
Одна людина, із якою мушу
Залагодити дуже пильну справу,
Приватну вельми.
БАЛТАЗЗАР
Я пішов. До завтра
У Ватікані?
ПОЛІЦІАН
Так, у Ватікані.

Балтаззар виходить. Входить КАСТІЛЬЙОНЕ.

КАСТІЛЬЙОНЕ

Граф Лестерський! Кого я бачу!

ПОЛІЦІАН

Ну, звісно, я — граф Лестерський, мене
Ти бачиш, чи не так?

КАСТІЛЬЙОНЕ

Мілорде, сталось
Між нами прикре непорозуміння,
Якась помилка — ти переказав,
Мабуть, у гніві, кілька нерозважних
І дивних слів. Мені Балтаззар, герцог
Суррейський, їх приніс. Я, Кастільйоне,
Не відаю нічого, що могло б
Твій вчинок пояснити. Я образи
Тобі не завдавав. Хіба не так?
Ти помилився? Звісно, хто з нас часом
Не хибить! [372]

ПОЛІЦІАН

Меч, мерзотнику, без слів!

КАСТІЛЬЙОНЕ

Ха! Меч? Та ще й мерзотник? Я готовий!
До ваших послуг! (Вихоплює меч).

ПОЛІЦІАН (вихоплюючи меч)

Я тебе віддам
Покутній і дочасній домовиш
В імення Лалаги!

КАСТІЛЬЙОНЕ

(опускаючи меч і відступаючи аж до краю сцени).
Як? Лалаги?!
Твоя рука священна! Відійди!
З тобою я не битимусь... Не смію.

ПОЛІЦІАН

Не битимешся ти, вельможний графе?
Гадаєш, спантеличив? Добре, врешті,

Що хоч признавсь — не смієш. Ха!
КАСТІЛЬЙОНЕ
Не смію...
Не піднімай руки... Ім'я почувши,
Яке бринить і досі, я не можу,
Не смію йти на герць.
ПОЛІЦІАН
Клянусь святими,
Що правду мовиш, боягузе, правду.
КАСТІЛЬЙОНЕ
Що? Боягуз?! Оце вже ні!
(Хапає меч і, заточуючись, іде до Поліціана, але раптом падає перед ним навколішки).
Мілорде!
Це правда... правда. В цьому поєдинку
Я справжній боягуз. О, зглянься, зглянься!
ПОЛІЦІАН (злагіднівши)
О леле! Так!., і справді жаль його! [373]
КАСТІЛЬЙОНЕ
І Лалаги...
ПОЛІЦІАН
Мерзенний! Встань і вмри!
КАСТІЛЬЙОНЕ
Не встану, ні, убий мене, убий
Отак, навколішках, мені годиться
Загинути зневаженим до краю.
Адже не здійметься моя рука
На тебе, графе Лестерський, нізащо!
Так бий же! (Оголює груди). Бий! І меч увійде твій
Без перепон.
ПОЛІЦІАН
Прокляття! Смерть і Пекло!
Чи не важка для мене ця спокуса
Заскочити тебе на слові? Знай же!
Не здумай так відбутися. Готуйсь

Ще до образ на вулицях прилюдно,
При римлянах. Я слідом за тобою
Ходитиму, неначе помсти дух,
Ходитиму до смерті. Перед тими,
Кого ти любиш, перед цілим Римом
Тебе взиватиму я боягузом, чуєш?
Що, і тоді до герцю ти не станеш?
Ні, брешеш! Станеш! (Виходить).
КАСТІЛЬЙОНЕ
Як же справедливо,
Заслужено караєш, мстиве небо!

ЯВА ДЕСЯТА

Зала в палаці ді Брольйо. УГО і САНОЦЦО.
САНОЦЦО
І справді дурнувато!
Так, дурнувато і до біса нудно.
Гей ти, невігласе! Гей! Сто чортів!
Що все це значить? Вирішив ти твердо
Усенький день отак собі лежати?
То хоч скажи принаймні. [374]
УГО
Не скажу
Нічого вам, бо є на те підстави.
По-перше, пане, я не чув ні слова,
Що ваша честь сказали, а по-друге,
Не годен говорити. Та й не дивно:
Хіба не бачите — я мрець!
САНОЦЦО
Не дивно:
Хіба не бачу, що ти мрець? Так-так! (Убік).
Я чув колись, що маячня подібна
На думку спасти може, та не вірив,
Що так буває. Ха-ха-ха! Ось маєш!
До графа хочу — він мене не прийме,

Бо скиснув по пригоді невеличкій
З Поліціаном: той його прилюдно
На вулицях ганьбив за боягузтво.
Його б нам звеселити — хай забуде
Англійця і себе. Ану, підмовлю —
Хай телепень оцей про себе скаже,
Що він помер,— можливо, щось і вийде. (Вголос).
Так-так, ти вмер, еге ж? Ану, мій Уго,
Відкрийсь мені: чи ти оце насправді,
Воістину помер?
УГО
Не зовсім, пане.
Я, так би мовити, лише наклав
На себе руки, і тепер я мрець.
САНОЦЦО
Ах! Я второпав — безперечно, так:
Нещасний, він сконав! Проте, гадаю,
Що мрець — не зовсім точний вираз, Уго,
Для випадку твого. Мабуть, тобі
Слушніше б називатися "небіжчик".
УГО
Так, я небіжчик.
САНОЦЦО
Ах, це дуже добре!
Господарю скажу, що ти небіжчик.
Чи ні. Пристойніше, гадаю, буде, [375]
Коли скажу. "Мосьпане, вірний Уго,
Слуга достойний ваш, ще не помер,
Ще не небіжчик, він ще не сконав,
Але, на лихо, як би вам сказати,
Наклав на себе руки і пішов".
УГО
Так, пане, і скажіть. Поміркувавши,
Я вже гадаю, що пішов з життя.
САНОЦЦО

Авжеж, скажу. Я повідомлю графа.
А втім, стривай. Негарно так, не личить
І зовсім проти правил етикету.
Потрібно ще продумати, мій Уго,
Одну важливу річ. Як ти гадаєш,-
Отут я покладаюся на тебе,-
Як ти гадаєш, може, більше личить,
Пристойніше... ти знаєш... розумієш?
Ну, делікатніше, слушніше тощо,
Щоб ти про цю подію повідомив
Належним чином графа сам. Розчовпав?
Це ліпший план, не так?
УГО
А звісно, так.
САНОЦЦО
Так, безперечно, так,— ти правду кажеш.
Тепер не гайся, швидше підведися!
УГО
Не можу, пане, бо годину цілу
Я вже небіжчик — трохи задубів.
САНОЦЦО
Ах, правда, правда... трохи задубів.
Шкодую щиро, пане... не змогли б ви
Напружитися трохи й ворухнутись?
Допоможу, дозвольте! Ні, не йде!
А може, ви не знаєте, що... що...
Коротше кажучи, надворі спека,
І труп — мізкуєш? — довго не лежить.
У мене витончений нюх,— ви ж просто
Тхнете! Отож не гайте ні хвилини! [376]
А я відповідати не бажаю
За наслідки такого зволікання.
Ви, пане, розкладаєтесь!
УГО
А так!

Подайте ж вашу руку!
САНОЦЦО
Так, гаразд!
Прекрасна спроба! Пане, дуже радий,
Що ви звелись на ноги. Трохи ще
Не розім'ялись, та не так погано,
Не так уже й незграбно як на трупа.
Так, пане, ногу, трохи далі, та-ак!
Чудесно! Дивовижно! Пане, ліву!
З ногами в тебе, Уго, знаменито.
Благаю, далі, ще! Ну, неймовірно!
Оце, я розумію, так хода!
Прекрасно, пане, трохи далі, так!
Вперед! Вперед! Ну, Уго, не забудь,
Як я учив доповідати графу:
Ти вже пішов з життя, помер, небіжчик,
Наклав на себе руки! Ха-ха-ха!

ЯВА ОДИНАДЦЯТА

Всередині Колізею. З глибини сцени виходить ПОЛІЦІАН. Місячно.
ПОЛІЦІАН
Зустрінемося з нею в Колізеї!
Старого Риму символе — гробнице
Високих дум, залишених вікам
Століттями величності і влади!
Нарешті після довгих, довгих днів
Прийшов сюди, утомлений і спраглий,
До джерела притаєних наук.
Стою отут, очищений і скромний,
Між тіней цих, впиваючи жадібно
Душею все: пишноту, славу, смуток.
Вона не йде, і дух оцього місця
Мене гнітить!
Громаддя, вічність, пам'ять давнини, [377]
Спустошення і тиша, темна ніч,

На галереях з'юрмилися тіні.
Я відчуваю непоборну силу
Цієї магії — юдейський цар
Такої не навчав у Гетсимані;
Незвіданих таїн — халдейські маги
Таких не прочитали у зірках!
Вона не йде, а місяць вище й вище!
Де впав герой, руйнується колона!
Де променився золотом орел,
Тепер кажан чатує сірокрилий!
Де вітер пестив римлянкам волосся,
Колишеться осот і очерет;
Отам, де Цезар возсідав колись,
Скрутилася кільцем бридка гадюка,
А де монарх на троні золотому
Недбало ніжився, там, наче тінь
У місячному тьмяному промінні,
Нечутно ящірка прудка ковзне!
Ці мури поруйновані, аркади,
Карнизи вищерблені, ці колони,
Цей ветхий фриз, оця сумна руїна,
Ці камені! Невже вони — то все,
Що залишив від гордого громаддя
Нещадний час майбутньому й мені?
"Не все,— луна озвалася,— не все!
Пророцтва голосного вічні звуки
До мудреців підносяться з руїн —
Так Мемнон зустрічає сонце співом.
Врядуємо жорстоко і всевладно
Ми помислами й душами титанів.
Ні, не знесиліло бліде каміння,
Ні, не розвіялися влада й міць,
І ні урочість голосної слави,
Ні сховані під нами таємниці,
Ні дивовижні чари і легенди,

Ні спогади, які нас угорнули
В нетлінні віковічні пишні шати,
Вагоміші за проминулу славу".
Входить у нестямі ЛАЛАГА.
Вона прийшла. [378]
ЛАЛАГА
Прийшла. Прийшла година,
Година помсти. Іншої не буде.
Священик вже при олтарі, у ризах!
І перед ним... прекрасна... наречена...
В фаті вінчальній! Поруч, біля неї
Жених. Де ж ти?
ПОЛІЦІАН
Це правда, де ж це я?
Не там, де треба? Господи всевладний,
Під час вінчання біля олтаря
Умер жених. (Виходить).
ЛАЛАГА
Іди! Іди! Прощай!
Прощай і Кастільйоне, і прощай,
На Рай надіє! (Виходить).

Примітки

С. 337. "Поліціан" — незавершена драма Едгара По, уривок з якої без цієї назви було надруковано 1835 р. у журналі "Сатерн літерері мессенджер". В основі твору лежить так звана "кентуккська трагедія", події якої перенесено в Рим доби Відродження. Реальна історія була такою. Багатий військовий звів дівчину і покинув її. Згодом дівчина вийшла заміж, узявши з чоловіка обіцянку помститися тому, хто її знеславив. Чоловік виконав присягу і вбив спокусника. Він і його дружина опинилися у в'язниці, жінка в камері наклала на себе руки, а чоловіка стратили. Ця романтична трагедія стала основою багатьох творів американської літератури. П'єса По задумувалась як драматична поема, на сцені її вперше поставлено через сто років після написання.
С. 352. Ейрос, Харміон — такі імена мають у По також учасниці діалогу в

оповіданні "Розмова Ейрос і Харміони". Мабуть, їх По запозичив у Шекспіра з "Антонія і Клеопатри".
С. 377. Колізей — що латиною означає "величезний" — амфітеатр у стародавньому Римі, де перед 50 тисячами глядачів відбувалися всілякі видовища: бої гладіаторів, спортивні змагання тощо. Його руїни збереглися й донині.
С. 378. Фриз — частина архітектурного оздоблення верху будівлі, а також зображення чи орнамент нагорі стіни, кайма на килимі тощо.
Мемнон — у грецькій міфології цар Ефіопії, союзник троянців у Троянській війні, загинув від меча Ахілла. Величезна статуя Мемнона, поставлена за часів фараона Аменхотепа III й повалена землетрусом, видавала на світанку звуки, що сприймались як привітання сина Мемнона своїй матері Еос — богині вранішньої зорі
Кіра Шахова